

DESPRE UN MORMÂNT DE INCINERAȚIE NEOLITIC DESCOPERIT LA ZALĂU (JUD. SĂLAJ)

de

IOAN BEJINARIU

Cu prilejul săpăturilor arheologice din primăvara lui 1996 în punctul „Uroikert“ într-un sit arheologic aparținând dacilor liberi a fost descoperit și un complex neolitic. Punctul respectiv este situat la limita vestică a Zalăului, pe partea stângă a șoselei Zalău—Șimleu, la cca 3—4 km de gara Zalău. Încă din 1975 în această zonă au fost executate săpături arheologice de către Al. V. Matei (cărui îi mulțumim pentru cedarea spre publicare a acestui complex) fiind semnalate cu acest prilej materiale preistorice (*Matei, 1980, p. 229—231, n. 5*). Respectivetele descoperiri completează lista materialelor preistorice semnalate anterior în această zonă (*Roska, 1942, p. 273, nr. 219; Láko, 1981, p. 61, nr. 58; idem, 1983, p. 83, nr. 57*). Despre o parte din aceste descoperiri se afirmă că provin din hotarul localității Panic, situată în apropierea punctului „Uroikert“.

Complexul neolitic pe care îl prezentăm în continuare s-a conturat în marginea nordică a casetei C2/96 la cca 0,35 m adâncime de actualul nivel de călcare (pl. 1). Groapa este ușor tronconică ca formă. Nu am observat urme de pregătire rituală a gropii (arderea pereților, lutuirea fundului etc.). Pământul de umplutură al gropii avea un aspect omogen, fapt ce sugerează că groapa a fost umplută într-o singură etapă, imediat după săpare, cu pământul ce fusese excavat anterior. După cum se observă, în profil, în partea superioară groapa avea un „capac“ ce consta dintr-o lentilă de lut galben tasat, cu o grosime de cca 10—20 cm. Este posibil ca acest „capac“ din lut să fi avut rostul de a împiedeca apa să ajungă la inventarul gropii.

În mijlocul gropii la cca 1,10 m adâncime au apărut resturile, prost păstrate ale unui vas în care au fost găsite oase arse. Inițial vasul pare să fi fost depus în groapă în poziție verticală, cu gura în sus, fiind apoi răsturnat datorită umplerii gropii. La cca 0,5 m distanță de primul vas, la adâncimea de 1,2 m au fost descoperite fragmente de la un al doilea vas. Fundul gropii apare la 1,33 m adâncime.

Oasele arse au fost depuse parțial în primul vas, parțial în afara lui, apărând și în pământul de umplutură la nivelul vasului. Oasele sunt puternic arse, fapt ce a determinat fragmentarea lor accentuată, cele mai mari fragmente adunate din groapă nedepășind 2—3 cm lungime. Aspectul oaselor indică o ardere puternică, la temperaturi înalte. Printre

oase apar și mici bucăți de cărbune provenind de la rugul funerar. Imediat după incinerare oasele împreună cu alte resturi de combustie au fost depuse în vasul-urnă, înainte de a se răci complet, fapt ce ar explica arderea secundară observată în interiorul urnei.

Fragmentarea excesivă a oaselor arse a îngreunat analiza lor. Oasele au fost studiate de Laurenția Georgescu și Georgeta El Susi (cărora le mulțumesc și pe această cale). S-a putut stabili că o parte din oasele incinerate sunt oase umane (mai puține) iar restul au aparținut unor animale, în speță bovine și ovicaprine.

După cum am arătat mai sus, ceramica, foarte fragmentară, a fost dificil de adunat fiind foarte friabilă. Reconstituirea vaselor în aceste condiții a fost greu de realizat. Fragmentele descoperite în groapă provin de la două vase:

1) vas (pl. 2/1) restaurat parțial, de dimensiuni mici (cca 15 cm), cu corpul bombat și fundul drept. Este lucrat dintr-o pastă fină, omogenă, în amestec cu măr și paiețe de mică. Pereții au fost acoperiți inițial de un slip de culoare portocalie care însă s-a păstrat doar pe unele porțiuni. Sub acest slip peretele vasului are o culoare roșie-cărămizie. Pasta din care a fost lucrat vasul prezintă un aspect săpunos la pipăit. De asemenea, la interior vasul are urme de ardere secundară. Drept element de decor apar mici butoni conici, neperforați, despre care nu putem afirma precis în ce zonă a vasului vor fi fost aplicați.

2) vas (pl. 2/2) aflat de asemenea într-o stare precară de conservare, aproape imposibil de reconstituit. S-au păstrat fragmente care ne permit să le atribuim unui vas cu picior cu buza dreaptă. Dimensiunile vasului sunt greu de aproximat. Prezintă aceleași caracteristici ca și vasul nr. 1 în care au fost depuse resturile cinerare.

În cele ce urmează ne propunem să discutăm problemele legate de apartenența culturală a mormântului descoperit la „Uroikert“ și poziția sa cronologică.

În județul Sălaj perioada neolitică este puțin cunoscută, săpături arheologice sistematice fiind executate doar în extremitatea vestică a județului, la Zăuan (*Láko, 1977, p. 41—46; idem, 1978, p. 11—15; Lazarovici—Láko, 1981, p. 13—44; Lazarovici, 1986, p. 15; idem, 1988, p. 23—28*). În zona Zalăului, mai precis în partea sa vestică și sud-vestică, unde se află punctul „Uroikert“, au fost executate săpături de salvare (nepublicate) la „Valea Miții“, fiind descoperite printre altele și o serie de complexe neolitice (*Láko, 1980, p. 31—32*). Tot în această zonă, în vecinătatea punctului „Uroikert“, cu prilejul unor periegeze, au fost descoperite încă patru puncte cu materiale neolitice ce prezintă caracteristici similare ceramicii din mormântul pe care îl analizăm (*materiale inedite în col. MIAZ, inv. CC352/82, 533/83*). Unele dintre aceste materiale (cele de la Panic „Pepenărie“) sunt amintite de E. Láko, fiind atribuite culturii Tisa (*Láko, 1981, p. 61, nr. 58*). G. Lazarovici consideră însă că elementele caracteristice sunt mai degrabă „tisoide“ și înclină să le atribuie unui grup cultural înrudit cu grupul Suplacu de Barcău, dar mai timpuriu decât acesta (*Lazarovici, 1986, p. 16*). Un mic sondaj a executat E. Láko într-un sit neolitic amplasat la cca 1 km de „Uroikert“ și anume la „Farkasdomb“ (*materiale inedite în col. MIAZ, inv. CC541—553/83*). Ceramica descoperită aici prezintă aceleași trăsături cu

cea din complexul de la „Uroikert“ (slip galben-portocaliu, amestec cu mîl și mică, aspect săpunos, mici proeminențe conice pe pereții vaselor). La „Farkasdomb“ există dovezi clare de locuire neolitică (fragmente de chirpici cu urme de pari, fragmente de crustă de la vetre de foc) și putem considera situl respectiv ca fiind o așezare. G. Lazarovici atribuie materialele de la Zalău „Farkasdomb“ grupului Iclod, și anume unei faze târzii — Iclod III (*Lazarovici, 1986, p. 26*).

Atribuirea culturală a complexului neolitic analizat de noi este dificilă datorită sărăciei materialului descoperit. Ambele vase descoperite în complex sunt forme banale care apar frecvent în neoliticul mijlociu și târziu din Transilvania și Crișana, în complexe atribuite grupului Iclod (*Lazarovici, 1986, pl. 10/7, 10*) și grupului Suplacu de Barcău (*Ignat, 1985, p. 275—278; idem, 1987, p. 9—17*). În atare condiții este greu de atribuit mormântul de la „Uroikert“ unuia dintre cele două grupuri culturale menționate, deși, după cum am arătat, ceramica are analogii clare printr-materialele descoperite la „Farkasdomb“.

Deși multă vreme s-a afirmat că pe teritoriul României ritul funerar practicat de populațiile neolitice este exclusiv înhumația (*Comșa, 1987, p. 149*) o serie de descoperiri recente dovedesc contrariul. Un mormânt de incinerare a fost descoperit în 1992 în stațiunea neolitic-timpurie de la Gura Baciului sub depunerile unei platforme de locuință din etapa GBII—III (*Lazarovici—Maxim, 1995, p. 186—187*). În Crișana, în aria grupului Suplacu de Barcău, din neoliticul târziu, au fost descoperite mai multe morminte de incinerare (*Ignat, 1985, p. 275—278; idem, 1987, p. 12; idem, 1995, p. 270—271; Lazarovici—Maxim, 1995, p. 191*). Excep-tând descoperirea de la Gura Baciului din neoliticul timpuriu celelalte descoperiri din Crișana aparțin neoliticului târziu. Inventarul mormântului de la „Uroikert“ prezintă similitudini cu cel al unui mormânt de incinerare descoperit la Suplac: oasele incinerate au fost depuse într-un vas asemănător ca formă cu cel din mormântul de la „Uroikert“ (cel de la Suplac este însă pictat). În groapa de la Suplac apare, de asemenea, un vas cu picior, dar și un al treilea vas cu profilul pereților în formă de „S“ (*Ignat, 1985, p. 275—278, pl. I*). Descoperirile din Crișana par să indice o „preferință“ a comunităților de tip Suplacu de Barcău pentru ritul incinerăției, în schimb comunitățile grupului Iclod practică exclusiv înhumația (*Lazarovici, 1991, p. 8—9*).

În 1986 Gh. Lazarovici afirma că datorită presiunii culturii Petrești se produce o difuziune Iclod spre vest până dincolo de Meseș (*Lazarovici, 1986, p. 26—27*). Este posibil ca populațiile celor două grupuri culturale înrudite (gr. Iclod și gr. Suplacu de Barcău) să intre în contact în zona Depresiunii Șimleului (probabil pe cursul Barcăului și al Crasnei). Ca un rezultat al acestor contacte poate fi și preluarea ritului incinerăției de către populația Iclod pătrunsă aici. De asemenea, este posibil ca, anterior pătrunderii grupului Iclod în această zonă de la vest de Meseș, comunități de tip Suplacu de Barcău să fi locuit aici. Prin suprapunerea celor două tipuri de comunități ar fi putut rezulta un fenomen de **sinteză culturală Iclod-Suplacu de Barcău**, fenomen presupus și de către Z. Maxim (*Kalmar, 1984, p. 107*). Acest mormânt de la Zalău „Uroikert“ pare să fie o dovadă ce susține ipoteza existenței unei sinteze culturale Iclod—Suplacu de Barcău în neoliticul târziu.

Autorul săpăturilor de la punctul „Uroikert“, ne-a relatat că în urmă cu mai mulți ani ar fi descoperit un alt mormânt de incinerare neolitic în acest punct. Din păcate nu am reușit să identificăm inventarul acestui mormânt în depozitele muzeului din Zalău. S-ar putea presupune că aici a existat o necropolă neolitică, mai ales că în urma săpăturilor executate în mai mulți ani nu au fost descoperite și urmele unor locuințe din această epocă. Mormintele de incinerare de la Tășad (*Ignat, 1987, p. 12*) și Suplacu de Barcău (*Ignat, 1985, p. 275*) au fost descoperite în așezări în apropierea locuințelor. La Iclod morții erau îngropați în unele zone ale așezării pentru ca în faza II a așezării să se constituie necropola situată la cca 200 m de așezare, iar ulterior, în etapele II/III și III să se revină la amplasarea mormintelor în așezare (*Lazarovici, 1991, p. 16*). Mormântul (mormintele?) de la Zalău „Uroikert“ pot să aparțină uneia dintre așezările neolitice târzii aflate în imediata vecinătate.

Analizele osteologice au evidențiat faptul că alături de oasele umane incinerate în urna funerară au fost depuse și oase de animale incinerate provenind de la bovine și ovicaprine. Este clar că ofranda de carne a fost și ea incinerată în prealabil, probabil odată cu defunctul.

După cum am arătat înhumația este ritul funerar ce predomină net, nu numai în neoliticul de pe teritoriul României, incinerarea constituind o raritate. Mormintele de incinerare din neoliticul târziu se grupează în zona Crișanei iar mormântul de incinerare de la Zalău „Uroikert“ nu este nici el amplasat la o distanță prea mare de zona respectivă. Fără îndoială ritul înhumației trebuie pus în legătură cu sistemul de credințe religioase din neolitic, credințe ce se leagă implicit de noile ocupații, în speță de cultivarea plantelor (*Eliade, 1991, p. 45—60*). Este greu însă de stabilit care era semnificația incinerării cadavrelor la unele populații neolitice. Este posibil ca la unele comunități incinerarea să fi fost rezervată indivizilor unei anumite categorii de vârstă. La Tășad oasele calcinate din mormânt aparțin unui copil de 12—15 ani (*Ignat, 1987, p. 12*), iar la Suplacu de Barcău un mormânt conținea oasele incinerate ale unei tinere a cărei vârstă nu a fost precizată (*Ignat, 1995, p. 270—271*). Posibil ca oasele incinerate descoperite în mormântul de la Zalău să fi aparținut tot unui copil, fapt ce ar explica arderea și fragmentarea masivă pe care au suferit-o. Analizele nu au putut stabili însă nimic despre vârsta și sexul defunctului. La alte populații sunt incinerati unii membri cu atribuții speciale în comunitate: vrăjitori, șamani (*Lazarovici—Maxim, 1995, p. 192*).

BIBLIOGRAFIE

- Comșa 1987 E., *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații* București 1987.
 Eliade 1991 M., *Istoria ideilor și credințe'or religioase, vol. I*, București, 1991.
 Ignat 1985 D., *Un mormânt de incinerare descoperit în așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor)*, în „Crisia“, XV, 1985 p. 275—278.
 Ignat 1987 D., *Așezarea neolitică de la Tășad (jud. Bihor) aparținând grupului Suplacu de Barcău*, în „Crisia“, XVII, 1987, p. 9—17.

- Ignat 1995 D., *Despre mormintele și ofranda funerară din preistoria Bihorului* în „Acta MN”, 32, I, 1995, p. 269—272.
- Kalmar 1984 Z., *O așezare Tiszapolgár la Dragu*, în „Acta MP”, VIII, 1984 p. 105—109.
- Lakó 1977 E., *Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan*, în „Acta MP”, I, 1977, p. 41—46.
- Lakó. 1978 E., *Raport preliminar de cercetare arheologică efectuată în așezarea neolitică de la Zăuan (jud. Sălaj)*, în „Acta MP”, II, 1978, p. 11—15.
- Lakó 1980 E., *Raport preliminar privind săpăturile de salvare executate în anii 1978—1979*, în „Acta MP”, IV, 1980, p. 31—32.
- Lakó 1981 E., *Repertoriul topografic al epocii pietrei și a perioadei de tranziție spre epoca bronzului în jud. Sălaj*, în „Acta MP”, V, 1981, p. 61.
- Lakó 1983 E., *Repertoriul topografic al epocii bronzului și al hallstattului timpuriu în jud. Sălaj*, în „Acta MP”, VII, 1983, p. 83.
- Lazarovici—Lakó 1981 Gh. E., *Săpăturile de la Zăuan — campania din 1980 și importanța acestor descoperiri pentru neoliticul din nord-vestul României*, în „Acta MN”, XVIII, 1981, p. 13—44.
- Lazarovici 1986 Gh., *Neoliticul târziu din nord-vestul României (Sălajul, Clujul, Bihorul, Sătmarul)*, în „Acta MP”, X, 1986, p. 15—46.
- Lazarovici 1988 Gh., *Venus de la Zăuan. Despre credințele și practicile magico-religioase (partea I-a)*, în „Acta MP”, XII, 1988, p. 23—28.
- Lazarovici 1991 Gh., *Grupul și stațiunea Iclod*, Cluj-Napoca, 1991.
- Lazarovici—Maxim 1995 Gh. Z., *Gura Baciului. Monografie arheologică*, Cluj-Napoca, 1995.
- Roska 1942 M., *Erdély régészeti repertoriuma, I, Oskor. Thesaurus antiquitatum Transilvanicarum*, Kolozsvár, 1942.

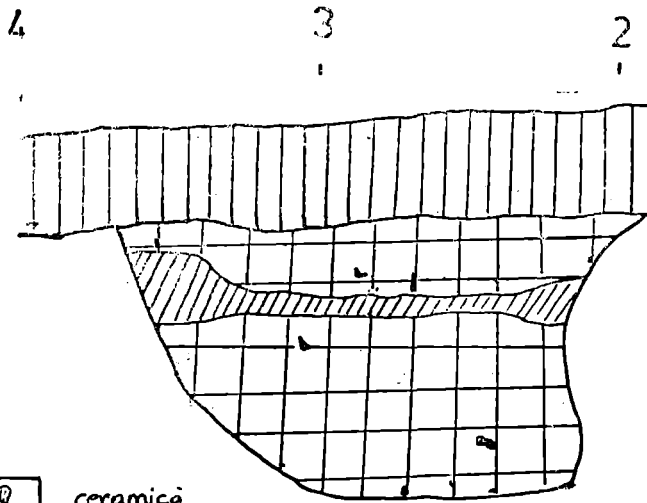
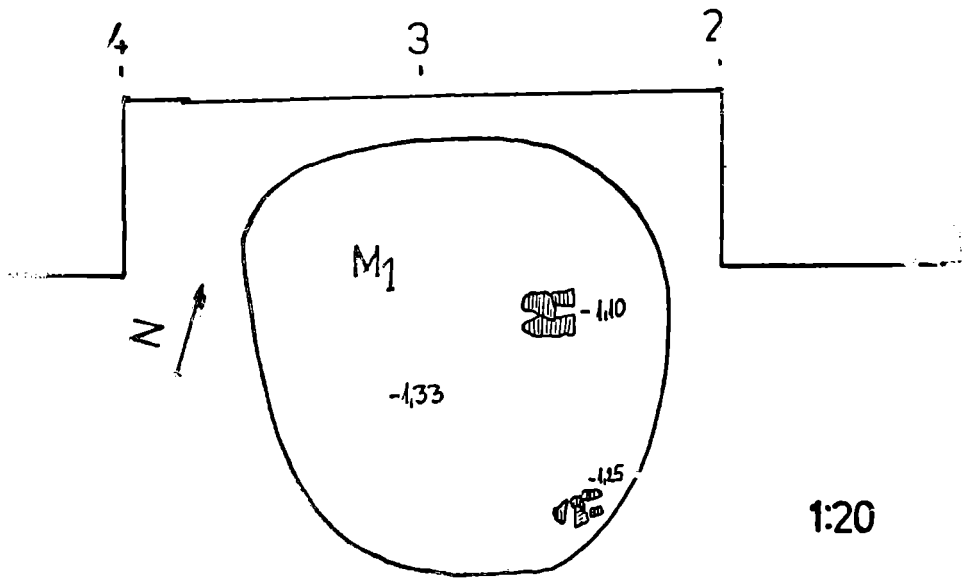
A FEW WORDS ABOUT A CREMATION GRAVE DISCOVERED IN ZALÁU — SÁLAJ DISTRICT — AND DATED IN THE NEOLITIC ERA

— Summary —

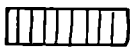
This study talks about a recent discovery from the spring of the year 1996. It is about a cremation grave discovered in „Uroikert” point in Zalău town. The grave had a small number of pieces: two vessels weakly preserved and which were partially restored.

The cremated bones of the dead person together with animals cremated bones had been partially put in the urn, and partially in the grave.

Taking into account the ceramics discovered, the grave can be dated in the late neolithic era and it may belong to a cultural synthesis of the late neolithic Iclod and Suplacu de Barcău groups. The connection between these two cultural groups took place in Depresiunea Șimleului area through the valley of Barcău river.

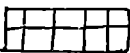
ceramică

cenușiu deschis

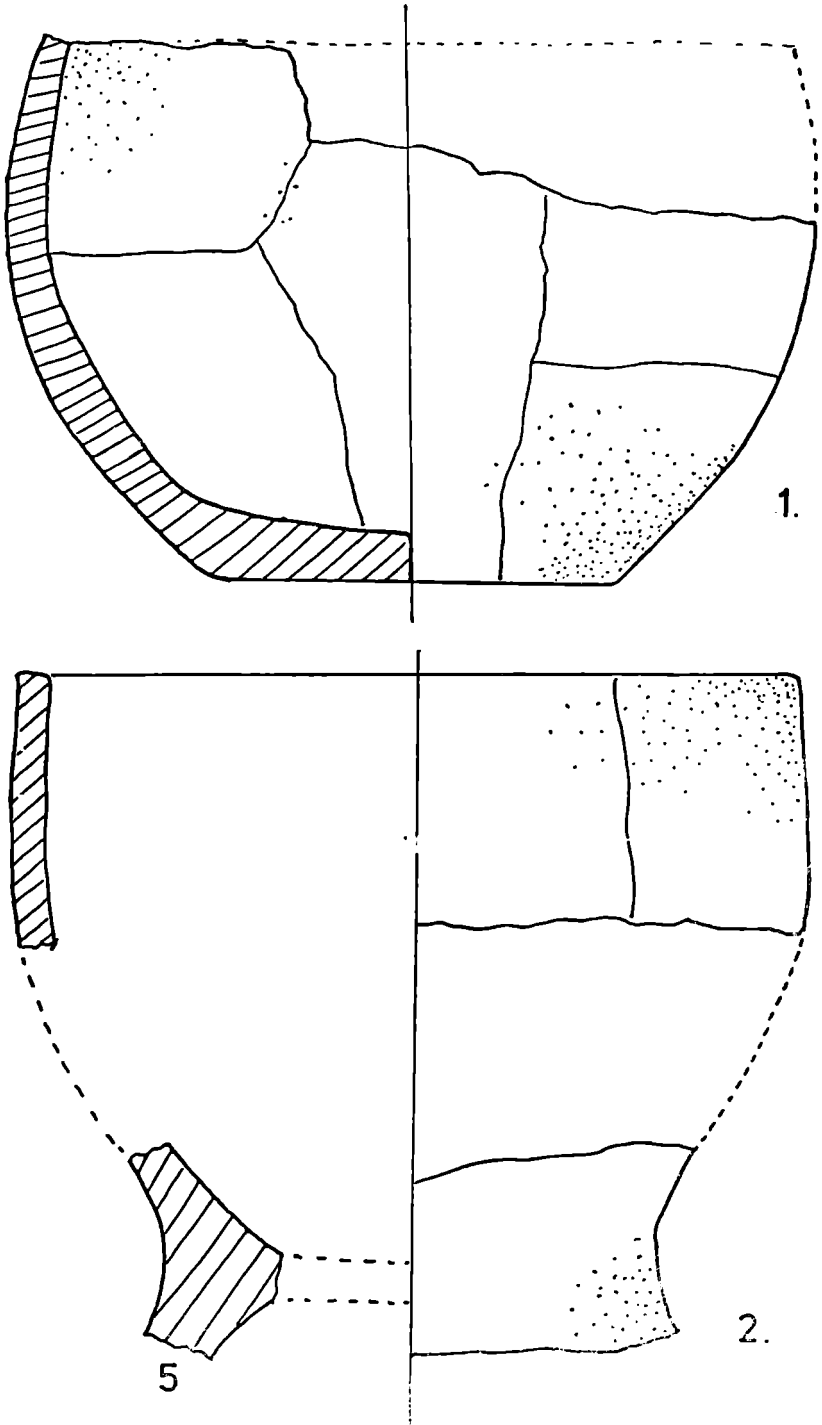

lut galben

cenușiu închis

Planșa I. Planul și profilul gropii mormântului M1 de la Zalău „Uroikeri“

Planșa II. Ceramica descoperită în M1.